

CONTROLUL JUDICIAR ȘI CONTROLUL JUDECĂTORESC ÎN PROCESUL CIVIL

Tatiana CRUGLIȚCHI, *asist. univ.,
Facultatea de Drept și Științe Sociale,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți*

Abstract: *The procedural legislation of the Republic of Moldova provides for different ways of remedying errors committed in the administration of justice in civil cases. They depend on the nature and seriousness of the infringement. Errors that do not concern the merits of the case can be removed by the court that adopted the judgment by correcting errors in the judgment, explaining the judgment, issuing a supplementary judgment, transferring the case held in violation of the rules of jurisdiction, terminating the proceedings or removing the application from the case if the proceedings were brought in error. The verification and correction of errors relating to the correctness of the substantive adjudication of the case, such as the merits and legality of the judgment, is not within the competence of the court that delivered the judgment. The correction of such errors is a matter for the higher courts in the context of appeals against judgments. Appeals are a fundamental guarantee of the right to a judicial defense, ensuring that judgments are lawful and well-founded.*

Keywords: *civil action, appeals in civil proceedings, appeal against first instance decisions, appeal against decisions of the court of appeal, review of irrevocable decisions, judicial review*

Căile de atac sunt mijloace sau remedii juridice procesuale prin intermediul cărora se poate solicita verificarea legalității și temeiniciei hotărârilor judecătorești și, în final, remedierea erorilor săvârșite. Ele sunt indispensabile, în orice sistem procesual, pentru remedierea eventualelor greșeli de judecată sau de ordin strict procedural. De aceea, legiuitorul a acordat importanța cuvenită reglementării detaliate a modului de exercitare a căilor de atac.

Reglementarea actuală a căilor de atac este rezultatul unei îndelungate evoluții istorice. În momentele inițiale ale evoluției dreptului existența unor remedii procesuale pentru desființarea hotărârilor judecătorești nici nu putea fi concepută. Așa s-a întâmplat în perioadele istorice în care justiția avea un caracter accentuat religios. Aceasta deoarece în acele vremuri justiția era considerată ca o expresie a divinității, iar hotărârile adoptate de judecători erau apreciate ca fiind infailibile. O dată ce justiția a devenit laică au fost create și mijloacele procedurale necesare pentru remedierea hotărârilor greșite.

În procedura romană, la început, căile de atac se înfățișau, mai degrabă, ca veritabile acțiuni în anulare, întrucât în acea epocă nu exista o ierarhizare a instanțelor judecătorești. Doar în epoca procedurii extraordinare se realizează o veritabilă ierarhizare a organelor de justiție cu consecințe favorabile și asupra modului de reglementare a căilor de atac.

Dreptul modern se caracterizează, în general, printr-o mare diversitate de organizare a căilor de atac. O atare diversitate se regăsește și în legislațiile care se întemeiază pe același sistem de drept. Ca atare, o privire comparativă este adeseori dificilă în domeniul căilor de atac. Această împrejurare l-a determinat pe proceduristul uruguayean Eduardo J. Couture să aprecieze că „recursurile sunt de o atât de mare vastitate și varietate în dreptul hispano-american, încât face dificilă orice sistematizare”. [3, p.547] Iar o atare aserțiune se potrivește în mare măsură și dreptului european.

Existența căilor legale de atac constituie pentru părți o garanție a respectării drepturilor lor fundamentale și le conferă posibilitatea de a solicita remedierea eventualelor erori judiciare. De asemenea, existența căilor legale de atac este de natură să garanteze și calitatea actului de justiție, judecătorii fiind obligați să-și respecte îndatoririle lor, îndeosebi acelea privitoare la imparțialitatea lor.

Căile de atac reprezintă o instituție indispensabilă în orice stat de drept, având o importanță deosebită. Astfel, căile de atac au un *rol preventiv*, contribuind la preîntâmpinarea erorilor judiciare.

Posibilitatea folosirii căilor de atac reprezintă pentru judecător un stimulent pentru a-și îndeplini atribuțiile cu maximă exigență și o frână împotriva arbitrariului și a abuzului în stabilirea faptelor și aplicarea legilor. Verificând legalitatea și temeinicia hotărârilor atacate, instanțele de control judiciar atenționează instanțele inferioare asupra greșelilor comise, indică mijloacele procesuale de înlăturare a acestora. Astfel, instanțele de apel și de recurs prevenind comiterea repetată a erorilor judiciare, îndrumă activitatea instanțelor inferioare în spiritul legii, îmbunătățesc calitatea hotărârilor emise.

Căile de atac au un *rol reparator*, având ca efect corectarea erorilor care eventual s-au comis la judecarea pricinii. Casând și anulând hotărârile neîntemeiate și ilegale, instanțele de apel și de recurs restabilesc ordinea de drept, drepturile și interesele legitime ale participanților la proces.

De asemenea, căile de atac constituie *una dintre garanțiile dreptului la apărare judiciară*. Existența căilor de atac acordă participanților la proces posibilitatea de a demonstra că o hotărâre este ilegală sau neîntemeiată și de a cere casarea ei de către instanța competentă să judece calea de atac declarată. Aceasta dă certitudine părților că hotărârea greșită va fi anulată, ceea ce este de natură să întărească încrederea în justiție.

Totodată căile de atac *asigură uniformitatea în aplicarea și interpretarea legii*, orientează activitatea instanțelor inferioare în vederea formării unei practici judiciare unitare. Marele procesualist rus E. Vasikovski menționează: „O instanță interpretează legea într-un fel, alta – în alt fel (...), în fiecare circumscripție judecătorească poate să se formeze propria practică, ceea ce va slăbi puterea legii... De aceea este necesară instituirea unui control asupra activității tuturor instanțelor judecătorești în vederea aplicării și interpretării uniforme a legilor”. [6, p. 174]

O caracteristică comună a căilor legale de atac rezidă în aceea că ele se adresează, de regulă, instanțelor ierarhic superioare. În acest fel se realizează un control judiciar eficient asupra hotărârilor judecătorești pronunțate de judecătorii de la instanțele inferioare. Numai în anumite circumstanțe excepționale i se permite judecătorului să revină asupra propriei sale soluții și să pronunțe o hotărâre nouă. Este cazul căilor de atac de retractare. De aceea, se spune în doctrină că în dreptul modern controlul judiciar se întemeiază pe principiul organizării ierarhice a instanțelor judecătorești, el neavând caracterul unui „recurs circular.”

Așadar, în scopul preîntâmpinării și înlăturării greșelilor în sfera de înfăptuire a justiției, legiuitorul a creat posibilitatea controlului judiciar, instituind diferite căi de atac, prin a căror exercitare se poate cere verificarea hotărârilor considerate neîntemeiate sau ilegale. Caracterizând importanța controlului judiciar, Curtea Constituțională a Republicii Moldova, în una din deciziile sale, a indicat că acesta reprezintă o garanție a edificării statului de drept, în cadrul căruia universalitatea accesului liber la justiție este o normă supremă.

În dreptul modern instanțele judecătorești sunt organizate într-un sistem piramidal, iar acțiunea civilă se exercită adeseori în fața unor instanțe superioare. Cu alte cuvinte, procesul civil poate accede și într-o fază a judecății în fața instanțelor de control judiciar. La aceasta se ajunge ori de câte ori părțile consideră că o hotărâre judecătorească este ilegală sau neîntemeiată. Căile de atac reprezintă tocmai acele mijloace procedurale care fac posibilă exercitarea controlului judiciar. De regulă, noțiunea de control judiciar se folosește pentru verificarea legalității și temeiniciei hotărârilor instanțelor inferioare în grad, control realizat de instanțele superioare.

Adeseori în trecut conceptul de control judiciar era folosit într-o accepțiune nejustificat extensivă, respectiv în sensul de a include în conținutul său și acel control ce poate fi exercitat de instanțele judecătorești asupra hotărârilor sau actelor pronunțate de organele administrative. De aceea doctrina, în contextul reglementărilor din ultimele decenii, a căutat să distingă în mod clar controlul judiciar de controlul judecătoresc.

Controlul judiciar poate fi definit ca fiind dreptul și obligația pe care le au în cadrul unui sistem judiciar instanțele judecătorești superioare de a verifica, în condițiile și cu procedura stabilită de lege, legalitatea și temeinicia hotărârilor pronunțate de instanțele judecătorești inferioare lor și de a casa sau modifica acele hotărâri ce sunt greșite sau de a le confirma pe cele ce sunt legale și temeinice. [5, p. 9] Într-o formulă de sinteză, conchid aceiași autori, controlul judiciar este „controlul exercitat de instanțele superioare asupra actelor de jurisdicție ale instanțelor inferioare”.

Din această definiție se poate desprinde o concluzie importantă: controlul judiciar are ca obiect hotărâri pronunțate de organe care fac parte din același sistem de autorități publice, instanțe judecăto-

rești. Ne aflăm, cu alte cuvinte, în prezența unui control omogen, iar nu eterogen cum se întâmplă în cazul controlului judecătoresc.

Este posibil ca hotărârea luată să fie greșită, fie din culpa judecătorului, care nedepunând toate eforturile pentru a stabili adevăratele raporturi dintre părți, a săvârșit o eroare în aplicarea legii, fie din culpa părților, care nu s-au apărat complet. O astfel de hotărâre dacă ar fi pusă în executare ar avea efectul de a încălca obiectivele urmărite, adică ar confirma și impune violarea ordinii de drept.

Sub aspectul raporturilor dintre instanța judecătorească și părțile din proces, controlul judiciar constituie o formă concretă de a asigura părților condiții cât mai bune pentru realizarea drepturilor deduse în justiție, prin posibilitatea de a se plânga unor instanțe de judecată ierarhice împotriva hotărârilor pe care le consideră greșite și de a obține reformarea acestor hotărâri. Astfel, părțile din proces au certitudinea că dreptul lor nu este iremediabil compromis prin pronunțarea unei hotărâri injuste, ceea ce întărește încrederea în justiție.

Dreptul instanțelor superioare de a exercita controlul judiciar și dreptul părților de a se plânga împotriva hotărârilor ilegale și neîntemeiate constituie o garanție a legalității împotriva arbitrariului judecătorilor și îi constrânge pe aceștia să pună toată grija în opera de înfăptuire a justiției, în colectarea materialului probator, în motivarea convingătoare și completă a soluției la care s-au oprit, preocupări care ar putea fi mai slabe atunci când ar ști că hotărârea pe care o pronunță este incontestabilă.

Fiind o activitate de judecată desfășurată de instanțele ierarhice superioare, controlul judiciar nu se poate declanșa din oficiu, ci este necesară sesizarea instanței competente de către părțile interesate sau organele cu legitimitate procesuală activă. Mijlocul procesual legal pentru a promova activitatea de control judiciar asupra hotărârilor judecătorești este calea de atac. Nu toate căile de atac au însă această funcție a declanșării controlului judiciar, ci doar apelul și recursul, ținând de competența instanței ierarhice superioare.

Uneori, în literatura de specialitate expresia de „control judiciar” este folosită într-o accepțiune mai largă, incluzând și situațiile în care controlul are în vedere hotărâri ale organelor cu activitate jurisdicțională sau acte administrative obișnuite. Ne alăturăm opiniilor din literatura de specialitate care apreciază că acest control este o instituție diferită de aceea de control judiciar, fiind consacrată o altă noțiune de „control judecătoresc”. [4, p. 298]

Controlul judecătoresc este definit ca acel control ce se exercită de instanțele judecătorești asupra hotărârilor organelor de jurisdicție administrativă ori asupra unor acte administrative emise de organe care nu fac parte din sistemul instanțelor judecătorești. [1, p.325]

În literatura de specialitate s-au adus următoarele argumente pentru a se susține că acest control este judecătoresc și nu judiciar: - controlul judiciar vizează hotărârile instanțelor judecătorești, pe când controlul judecătoresc se face asupra hotărârilor organelor cu activitate jurisdicțională, care nu fac parte din sistemul judiciar, controlul judecătoresc vizând nu doar hotărâri ale acestor organe, ci și acte administrative; - controlul judiciar se realizează de curțile de apel, Curtea Supremă de justiție pe calea apelului și recursului, pe când controlul judecătoresc se realizează, de regulă de judecătorii în urma contestațiilor.

Concluzia care se desprinde, din precizările făcute de doctrină, este aceea a necesității unei distincții categorice între controlul judiciar și controlul judecătoresc. Aceasta nu înseamnă că între cele două forme de control nu există și o strânsă legătură. Ea rezidă în realizarea controlului de către instanțele judecătorești după o procedură stabilită de lege. O atare procedură se întemeiază pe reguli asemănătoare. În același timp trebuie să subliniem că în toate cazurile se exercită un control asupra legalității hotărârilor sau actelor emise de organele respective, iar uneori și asupra temeiniciei acestora. Cu toate acestea, deosebirile sunt mult mai puternice și ele au fost evidențiate în doctrina mai recentă în mod detaliat. [1, p. 325] [2, pp. 26-28]

O primă deosebire esențială a fost deja subliniată și ea vizează caracterul omogen al controlului judiciar față de controlul judecătoresc, acesta din urmă având un caracter eterogen.

A doua notă distinctivă se referă la mijloacele procedurale diferite prin care se declanșează controlul judiciar și controlul judecătoresc. Controlul judecătoresc se declanșează prin mijloace procedurale specifice cum sunt contestația, iar în unele cazuri acțiunea. De asemenea, este de notat faptul că mijlocul procedural al acțiunii poate fi folosit nu numai în materia contenciosului administrativ, ci și în alte cazuri determinate de lege. Cu titlu de exemplu menționăm contestarea hotărârilor arbitrale (art. 477 CPC al RM).

Controlul judiciar se declanșează prin intermediul căilor de atac prevăzute în Codul de procedură civilă: apelul (art. 357-396 CPC al RM), recursul împotriva deciziilor instanței de apel (art. 429-445 CPC al RM). Se impune de remarcat că revizuirea hotărârilor irevocabile (art. 446-453 CPC al RM), deși este plasată de legiuitor în Titlul III al CPC al RM „Căile de atac al hotărârilor judecătorești”, nu reprezintă o cale de atac propriu-zisă. Revizuirea hotărârilor judecătorești irevocabile nu are drept scop verificarea legalității și temeiniciei actelor judecătorești, ci reprezintă o procedură distinctă de reexaminare a pricinii de către instanța care a emis-o, în virtutea unor circumstanțe noi descoperite.

Această delimitare este importantă pentru utilizarea corectă a noțiunilor de „atacare cu apel” și „atacare cu recurs”, ce sunt improprii când este vorba de contestare a hotărârilor (deciziilor), acțiunilor (inacțiunilor) ale altor organe, decât instanțele judecătorești.

Există o mare diversitate de soluții, în dreptul comparat, în legătură cu numărul și natura căilor de atac. O atare aserțiune este valabilă și în dreptul nostru. Această diversitate impune și necesitatea unei sistematizări și clasificări a căilor de atac.

Tendința modernă este însă aceea a restrângerii căilor de atac. În acest sens, E.J. Couture preciza că: „Tendința timpurilor noastre este aceea de a spori puterile judecătorului, și de a reduce numărul recursurilor: este triumful unei justiții prompte și ferme asupra necesității de a avea o justiție bună dar lentă.” [1, p. 349] Reflecție care trebuie să poarte asupra echilibrului dintre necesitatea unei justiții prompte și indispensabilitatea căilor de atac, căci în dreptul modern fără existența acestora ideea de justiție nici nu poate fi concepută.

Pentru o înțelegere mai clară a esenței și naturii juridice a unei căi de atac este necesară caracterizarea ei din diferite puncte de vedere, evidențiind particularitățile și trăsăturile comune ale acesteia cu alte căi de atac.

În doctrină au fost folosite mai multe criterii pentru clasificarea căilor de atac. Le vom prezenta în continuare pe cele mai semnificative.

A. Căi ordinare și căi extraordinare de atac

Criteriul distinctiv al acestei clasificări vizează condițiile de exercitare a căilor de atac. Această distincție este considerată de către unii autori ca fiind fundamentală, fapt pentru care unii doctrinari nici nu se referă la alte clasificări. Căile ordinare de atac sunt acelea care pot fi exercitate de oricare dintre participanții la proces și pentru orice temeuri. Drept urmare, conceptul de cale ordinară de atac evocă ideea unei libertăți deplină de exercitare a acesteia, fără nici un fel de condiții restrictive.

Căile extraordinare de atac sunt acelea care pot fi exercitate numai în condițiile și pentru temeiurile strict determinate de lege (de exemplu, recursul împotriva deciziilor instanței de apel). Punctul de legătură dintre căile extraordinare de atac îl reprezintă condițiile restrictive în care ele pot fi exercitate. În principiu, aceste condiții se referă la temeiurile limitativ prevăzute de lege pentru care pot fi exercitate căile extraordinare de atac. Între căile extraordinare de atac există și deosebiri semnificative care vizează subiectele care le pot exercita și instanțele competente a le soluționa. De asemenea trebuie menționat că obiectul căilor ordinare de atac îl constituie hotărârile nedefinitive, iar al celor extraordinare – hotărârile definitive.

Criteriul de clasificare și trăsăturile distinctive ale căilor ordinare și căilor extraordinare de atac sunt unanim acceptate în literatura de specialitate. Această unanimitate nu există și în privința atribuirii diferitelor căi de atac la o categorie sau alta. Discuțiile aprinse se duc în special în legătură cu locul recursului din punctul de vedere al condițiilor de exercitare.

B. Căi de atac de reformare și căi de atac de retractare

Această clasificare este importantă și ea sub multiple aspecte. Doctrina folosește ca principal criteriu de distincție instanța competentă a se pronunța asupra căilor de atac. Căile de atac de reformare sunt considerate acelea care se soluționează de o instanță superioară spre a declanșa controlul judiciar. Sunt considerate căi de atac de reformare apelul și recursul împotriva deciziilor instanței de apel. În schimb, căile de atac de retractare sunt de competența instanței care a pronunțat hotărârea atacată. Face parte din această din urmă categorie revizuirea hotărârilor irevocabile.

C. Căi de atac devolutive și căi de atac nedeolutive

Această clasificare are drept criteriu distinctiv întinderea atribuțiilor instanțelor competente să se pronunțe asupra căilor de atac exercitate și asupra procesului. Căile de atac devolutive sunt acelea care pot reedita judecata în fond. Aceasta se realizează însă numai în limita a ceea ce s-a solicitat prin

acțiune și în limita a ceea ce formează obiectul căii de atac. Calea de atac devolutiv tipică este apelul. El permite o nouă judecare a cauzei atât sub aspectul problemelor de fapt stabilite de prima instanță, cât și asupra dezlegării dată problemelor de drept. Recursul împotriva deciziilor instanței de apel are un caracter nedevalidativ, căci nu poate determina, în principiu, o nouă judecată în fond. În cadrul acestei căi de atac pricina nu se reexaminează sub toate aspectele, ci se efectuează un control al temeiniciei și legalității hotărârii atacate.

D. Căi de atac de fapt și căi de atac de drept

Criteriul acestei distincții vizează natura chestiunilor asupra cărora se exercită controlul judiciar. Apelul este o cale de atac de fapt și de drept, întrucât la examinarea acestora se verifică atât legalitatea, cât și temeinicia hotărârilor atacate. Recursul împotriva deciziilor instanței de apel este o cale de atac de drept, deoarece acesta provoacă reexaminarea doar a chestiunilor de drept – legalitatea hotărârii.

E. Căi de atac suspensive și căi de atac nesuspensive de executare

Această distincție se face în funcție de efectele pe care le produce declararea căii de atac asupra posibilităților de declanșare imediată a executării silite. În sistemul procesual civil al Republicii Moldova se înfățișează ca o cale suspensivă de executare doar apelul.

Recursul împotriva deciziilor instanței de apel și revizuirea hotărârilor irevocabile sunt căi de atac nesuspensive de executare. Prin excepție de la această regulă recursul se configurează ca o cale de atac suspensivă de executare atunci când are ca obiect pricini privitoare la strămutarea de hotare, distrugerea de plantații sau semănături, demolarea de construcții sau de orice bun imobil, în alte cazuri prevăzute de lege. În asemenea situații efectul suspensiv de executare se produce la cererea formulată în acest sens din partea recurentului, dacă acesta a depus o cauțiune la oficiul de executare unde se află hotărârea pentru executare (art. 435 CPC al RM). Instanța poate dispune motivat, cu acordarea unei cauțiuni, suspendarea executării silite și în alte cazuri decât cele arătate anterior. Suspendarea executării silite se poate dispune și în cazul promovării unei cereri de revizuire, dar numai sub condiția depunerii unei cauțiuni (art. 451 alin. 5) CPC al RM).

În concluzie, putem afirma cu certitudine că existența apelului, recursului, revizuirii sau a unei căi de atac similare în orice legislație democratică e inerentă actului de justiție, căci activitatea de judecată nu poate fi concepută ca una fără pericolul unor erori de interpretare, de stabilire a faptelor sau de aplicare corectă a legii. Soluționarea cauzei de către o instanță superioară oferă garanții corespunzătoare pentru pronunțarea unei soluții juste.

În sensul art. 41 din Convenția Europeană, statului îi rămâne să aleagă care modalități sunt cele mai eficiente de repunere a părții vătămate în situația anterioară, ținând cont de mijloacele disponibile din cadrul sistemului juridic național. Luând în considerare necesitatea și importanța unui asemenea mecanism, Comitetul de Miniștri ai Consiliului Europei a adoptat o Recomandare cu privire la reexaminarea și redeschiderea unor cazuri la nivel național în urma Hotărârilor CtEDO, potrivit căreia, părțile contractante urmează să se asigure că la nivel intern există posibilități adecvate de a realiza, în măsura posibilității *restitutio in integrum*. Părțile contractante sunt încurajate să-și examineze sistemele juridice naționale pentru a se asigura că există posibilități corespunzătoare pentru reexaminarea unui caz, inclusiv redeschiderea unui proces în cazul în care CtEDO a constatat o încălcare a Convenției sau încălcarea este cauzată de erori sau deficiențe de procedură, ori partea lezată continuă să suporte consecințe negative.

Bibliografie:

1. CIOBANU, V.M. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă. Vol. II.* București: Ed. Național, 2013. 509 pag. ISBN 978-973-659-231-7
2. DAGHIE, V., APOSTU, I., GURIȚĂ, E. *Elemente de procedură civilă și contencios administrativ.* București: Ed. All Beck, 1999, 191 pag. ISBN 978-997-590-367-7;
3. LEȘ, I. *Tratat de drept procesual civil.* București: Ed. All Beck, 2005, 659 p. ISBN 978-973-115-702-3
4. MĂGUREANU, F. *Drept procesual civil.* București: Ed. All Beck, 2013, 385 pag. ISBN 978-606-67-3239-0
5. STOENESCU, I., ZILBERȘTEIN, S. *Drept procesual civil. Căile de atac și procedurile speciale.* București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1981, 180 pag. ISBN: 978-606-39-0722-7
6. ВАСЬКОВСКИЙ, Е. *Курс гражданского процесса. Т.1.* Москва: Изд. Статут, 1913, 691 стр. X892.19(2)я73-1